

3385

ՊՐՈԼԵՏԱՐՆԵՐ ԲՈԼՈՐ ՅԵՐԿՐՆԵՐԻ, ՄԻԱՑԵՔ

ԾՐԱԳԻՐ

ԱՆԱՍՏՎԱԾՆԵՐԻ
ԲԱՆՎՈՐԱԿԱՆ
ԽՄԲԱԿՆԵՐԻ
ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔՆԵՐԻ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՅԵՎԱՆԻ ԿՈՄԻՏԵՅԻ ԱԳԻՏ-ՊՐՈՊ ԲԱԺՆԻ

ՅԵՐԵՎԱՆ — 1928

215

Օ-89

23 SEP 2009

ՊՐՈԼԵՏԱՐՆԵՐ ԲՈԼՈՐ ՅԵՐԿՐՆԵՐԻ, ՄԻԱՑԵՔ

215
8-89

Ծ Ր Ա Գ Ի Ր

ԱՆԱՍՏՎԱԾՆԵՐԻ ԲԱՆՎՈՐԱԿԱՆ
ԽՄԲԱԿՆԵՐԻ ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔՆԵՐԻ

1003
13617

Հ Ր Ա Տ Ա Ր Ա Կ Ո Ւ Ք Յ Ո Ւ Ն
Հ. Կ. (Բ)Կ. ՅԵՐԵՎԱՆԻ ԿՈՄԻՏԵՅԻ ԱԳԻՏ.-ՊՐՈՊ. ԲԱԺՆԻ
Յ Ե Ր Ե Վ Ա Ն — 1928

717578

ՏՊԱՐԱՆ ՀԵՐՄԵՍ
 ՀՐԱՏԱՐԱԿԳՈՒԹՅԱՆ,
 ՄԱՐԲՍԻ ՓՈՂ. № 29
 ԳՐԱՌԵՊ. 597Բ
 ՏԻՐԱԺ 600.

Ծ Ր Ա Փ Ի Ր

ԱՆԱՏՏՎԱԾՆԵՐԻ ԲԱՆՎՈՐԱԿԱՆ ԽՄԲԱԿՆԵՐԻ
ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔՆԵՐԻ

Ներկա ծրագիրը բաղկացած է 18 թեմայից, վորը կարելի չէ անցնել 19 պարապմունքով:

Բացի, «Կյանքի ծագումը յերկրի վրա, տեսական-քի և մարդու ծագումը» թեմայից, մնացած թեմաներից յուրաքանչյուրին հատկացվելու չէ մեկական պարապմունք: Այսպիսով, շարաթական մեկ պարապմունք ունենալու դեպքում, հաշվելով նաև լրացուցիչ կրկնողական պարապմունքները, ամբողջ ծրագիրը կարելի չէ սպառել 5—5½ ամսում: Թեմաներից չորսը («Լենինը կրոնի մասին», «Կինը և Կրոնը», «Ծննդյան տոնի ծագումը», «Զատիկը և մայիսի 1-ը»), անցնելու չեն համապատասխան տոներից առաջ, իսկ մնացածները՝ ծրագրում նշված կարգով:

Ստորև տալիս ենք պարապմունքների որինակելի մի սխեմա, վորն, իհարկե, նայած տեղական պայմաններին, կարելի չէ փոփոխություն չենթարկել:

Յուրաքանչյուր թեմայից հետո մատնանշված է համապատասխան գրականություն, վորը պետք է առաջարկվի ընթերցել տվյալ թեման անցնելուց մեկ կամ յերկու շաբաթ առաջ: Այսպիսով, խմբակում

մասնակցողները պարապմունքի կգան արդեն քիչ թե-
շատ նախապատրաստված, նախորոք կազմած հարցե-
րով, այս կամ առկա հասկացողություններով-
Գործն այսպես ղնելով՝ ավելի քիչ վտանգ կա պա-
րապմունքները ղեկավարի դասախոսությունների մե-
ջիկի վերածելու: Ճանկալի յի, վոր խմբակի անդամ-
ները յուրաքանչյուր պարապմունքի համար շարաթա-
կան մոտ 18—20 յերես տանը մշակման յինթարկեն:

Դրանից բացի, մի քանի պարապմունքի համար
մասնանշված ե խմբակում ընթերցելու գրականու-
թյուն: Ոգտակար կլինի նույնպես ժամանակ առ ժա-
մանակ խմբակում ընթերցել այնպիսի գեղարվեստա-
կան յերկեր, վորոնք հակալրոնական նշանակու-
թյուն ունենան ե այսպես թե այնպես վերաբերվե-
տվյալ թեմային: Կարելի յի ոգտագործել Զիրյանովի
կամ Դլագոլեվայի քրիստոմատիան, ինչպես նաև
Գուրեվի «Хрестоматия Молодого безбожника»:
Յուրաքանչյուր պարապմունքի համար տալիս ենք
թեմայի վերաբերմամբ մեթոդական կարճառոտ ցուց-
մունքներ:

ԱՆՅՆԵԼԻՔ ԾՐԱԳՐԻ ՍԽԵՄԱՆ

I. Ներածություն. — Կրոնը և պրոլետարիատը (1 պա-
րապմունք):

II. Գիտությունը յեվ կրոնը. — (4 պարապմունք):

1. Աշխարհի և յերկրի ծագումը:

2—3. Տեսակների և մարդու ծագումը: Կյանքի
ծագումը յերկրի վրա:

4. Հրաշքները և բնության ու մարդկային հա-
սարակության որենքները:

III. Կրոնի յեվ քրիստոնեյության ծագումը. —
(3 պարապմունք):

1. Կրոնական հավատալիքների ծագումն ու զար-
գացումը:

2. Քրիստոնեյության ծագումը և նրա սոցիա-
լական տրմատները:

3. Յեղեղ և արդյոք քրիստոս, և ինչպես ե յերե-
վան յեկել քրիստոնեյությունը:

VI. Կրոնն ի սպաս շահագործող դասակարգերի
(2 պարապմունք):

1. Կրոնի դերը կապիտալիստական յերկրներում:

2. Վոչ քրիստոնեյական կրոններն ի սպաս շահա-
գործող դասակարգերի:

V. Կրոնն ի սպաս կապիտալիզմին յեվ ինքնա-
կալությանը Ռուսաստանում (2 պա-
րապմունք):

1. Ուղղափառ և լուսավորչական դավանանքներն
ի սպաս կապիտալիզմին և ինքնակալու-
թյանը Ռուսաստանում և Հայաստանում:

2. Յեկեղեցին և Հեկտեմբերյան ու Նոյեմբերյան
հեղափոխությունները:

VI. Աղանդավորությունը յեվ սոցիալիստական
շինարարությունը (1 պարապմունք):

VII. ԽՍՀՄ անուսվածների միությունները յեվ
հակակրոնական պրոպագանդայի մե-
թոդները (1 պարապմունք):

VIII. Եպիգոդիկ պարսպաճուճների քեմաները՝

1. Լենինը կրոնի մասին:
1. Կինը և կրոնը:
3. Ծննդյան տոնի ծագումը:
4. Ձատիկը և մայիսի 1-ը:

I. ԿՐՈՆԸ ՅԵՎ ՊՐՈԼԵՏԱՐԻԱՏԸ

Ի՞նչ և կրոնը: Կրոնը վորպես գերբնականին հա՝ վատալու միջոցով դասակարգային հարստահարության գործիք: Կոմունիզմը կրոն համարող հայացքների սխալականությունը: Կրոնի շահագործողական գերը դասակարգային հասարակության մեջ—կրոնի ոգտագործումն ի նպաստ շահագործողների՝ կրոնական աշխարհաճանաչողության, կրոնական զգացողության և ծիսակատարության միջոցով: Կրոնի քարոզած բարոյականության շահագործողական նշանակությունը: Պաշտամունքի սպասավորների ուղղակի և անմիջական աշխատանքն ի նպաստ տիրող դասակարգերի: Հավատացյալների անձնական կրոնական ապրումները և կրոնի որդեկալի հետադիմական դերը հասարակական կյանքում: Կրոնի հակահեղափոխական դերը բուրժուական յերկրներում: Դասակարգային կռիվ և բարձրաստիճան զարգացման հասած ինդուստրիալ աշխատանքի նշանակությունը պրոլետարիատին կրոնական կապանքներից ազատագրելու խնդրում: Հոկտեմբերյան հեղափոխության և սոցիալիստական շինարարության ազդեցությունն անաստվածության

աճման վրա: ՆեՊ-ի և սոցիալիստական շինարարության դժվարությունների ազդեցությունը կրոնական տրամադրությունների վրա:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԽՄԲԱԿԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Учебник для рабочего антирелигиозного кружка, — „Религия и пролетариат“ գլուխը, կամ՝ Ярославский Ем.— „Религия и РКП“, հրատ. „Безбожник“-ի, 1925 թ. (հջ՝ 12-16, 29, 32-36): „Что такое религия, и почему надо бороться с ней“.

ՂԵԿԱՎԱՐԻ ՀԱՄԱՐ

Сарабьянов Вл.— „Об антирелигиозной пропаганде“, — „Религия и пролетариат“ գլուխը (հեղինակը կրոնի թերի սահմանումն և տալիս, վորովհետև կրոնը գերբնականին վերաբերյալ իդեանների մի սխառմ և համարում):

Плеханов, Г.— „Вторая статья о религии“, առաջին գլուխ, հրատ. Ուկրաինական Պետհրատի, 1925 թ., հջ՝ 63—67:

ՄԵԹՈԴԱԿԱՆ ՑՈՒՑՄՈՒՆՔՆԵՐ

Կրոնը բնորոշելիս՝ հատկապես անհրաժեշտ և վորոշակիորեն մշակել այն գրությունը, թե չկա կրոն առանց գերբնականին հավատալու: Ժամանակակից խոշոր կրոնների մեջ (քրիստոնեական, մահմեդական,

յերբայական և այլն) այդ գերբնականն, ամենից առաջ աստվածն է, տպա հրեշտակները, սրբերը և այլն, Մի քիչ ավելի պարզացնելով այս հարցադրումը, կարելի յն ցուցաբերել այն թեզիսը, թե չկա կրոն առանց աստծու. (պարզացումն այն է այստեղ, վոր նախամարդկանց և ժամանակակից վայրիսնիների կրոններն ունեն գերբնականի և հոգու իղեա, բայց դեռ ծանոթ չեն աստծու իղեային):

Այսպիսի բնորոշումով արդեն հեշտ կլինի յերևան բերել հավատացյալների այն սխալը, յերբ նրանք հավասար մակարդակի վրա յեն դնում, որինակ, հեղափոխական և կրոնական տոները:

Կրոնական զգացողությունը համառոտակի բնութագծելիս՝ անհրաժեշտ է ընդգծել նրա յերկայակ բընույթը—մեկ կողմից՝ անոգնականության, թուլության ու վախի զգացմունքը (անա թե ինչու տնտեսապես և քաղաքականապես ընկճված, կամ թե չէ բնության ուժերի դեմ իրենց ուժերից վեր պայքար մղող դասակարգերն ամենից ավելի յեն կրոնապաշտ լինում), մյուս կողմից՝ հույսի և ակնկալության զգացմունքը, վոր մի շարք կրոնամոյսների մոտ եքստազի յի հասնում: (Կրոնը վորպես ժողովրդի հաշիշ):

Կրոնի դասակարգային շահագործողական դերը բնութագծելիս՝ կարևոր է ընդգծել այն հանգամանքը, վոր այդպիսի դեր կատարում է կրոնն որեկտիվորեն, շնորհիվ իր իրականների, զգացողության և գործողությունների սխտեմի, շնորհիվ իր բարոյական քարոզի, և վոր հավատացյալները չեն նկատում կրոնի այդ որեկտիվ դերը, նրանք սուբեկտիվորեն կարող են ամենաուրախ տրամադրությունների ապրումներ ունենալ

աւ յերևակայել, վոր կրոնն իրենց է վերաբերում միայն, վոր նա «մասնավոր գործ է, իրենց անձնական գանձը» և այլն:

Ինչպես այս, այնպես և հետագա բոլոր պարամունքների համար կարևոր է ոգտագործել տեղական նյութերը և խմբակում մասնակցողների անձնական փորձն ու գիտողությունները. (որինակ, նախահեղափոխական և ներկա պրոլետարիատի անաստվածության աճումը բնութագրելիս, այս կամ այն ձևերով կության հավատացյալ աշխատավորների պրոլետարական ստաժը պարզաբանելիս և այլն):

Ոգտակար է նույնպես այս կամ այն դրությունը լուսաբանել թե խՍՀՄ և թե կապիտալիստական յերկրների յեկեղեցականների ժամանակակից պրակտիկայից վերցրած որինակներով: Այսպես, ապացուցելու համար այն խնդիրը, թե հոգևորականությունն սպասարկում է տիրող դասակարգի շահերին, կարելի յի փաստեր բերել հանքագործների գործադուլի ժամանակ անգլիական յեկեղեցականների հայտնաբերած գործունեյությունից:

II. ԿՐՈՆԸ ՅԵՎ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՍԵՔՈՂԱԿԱՆ ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Բնագիտության ծրագրում մատերիալիստական աշխարհայեցողության առավել խոր հարցեր են շոշափված, հարցեր, վորոնց լուծման ուղիները դեռ նոր-նոր է մշակում ժամանակակից գիտությունը:

Գիտութեան հեղինակութեան դեմ կատարած իրենց յեղույթներում՝ կրօնի ներկայացուցիչներն ամեն կերպ ընդգծում են այդ հանգամանքը, ճգնելով հավատացյալներին մեջ այն տպավորութիւնն առաջ բերել, թե բնութեան հետախուզութեան ներկա գիտական յեղանակը միանգամայն սնանկ է: Իրականութեան մեջ, մենք, իհարկէ, ներկայումս չենք կարող ճշտորեն ասել, թե ինչպէս է յերևան յեկել կյանքը մեր յերկրի վրա, բայց այդ հիման վրա ամբաստանել գիտական աշխարհայեցողութիւնը սնանկութեան մեջ, ասել է չհասկանալ ներկա գիտական հետախուզութեան իսկական ելութիւնը: Անհնար է գիտական աշխարհայեցողութիւնը պատկերացնել ընդմիշտ քարացած վիճակում: Գիտութիւնը զարգանում է, նոր տեղեկութիւններ են հավաքւում, կատարելագործւում են փորձանոթները, նրբանում են հետախուզութեան մեթոդները և, դրա հետ մեկտեղ, խորանում է բնութեան մեր ճանաչողութիւնը, ճշտւում, զարգանում: Կրօնի մեջ է միայն, վոր ամեն ինչ կանխորոշված է մեկ անգամ ընդմիշտ, ինչպէս հավատացնում են տերտերները: (Իրականութեան մեջ, մենք գիտենք, վոր կրօնական մտապատկերները նույնպէս զարգանում են): Ուստի և պնդել, թե գիտութեան համար ամեն ինչ պարզ է, ամեն ինչ հայտնի, — ասել է կանգնել տերտերական պատփոքումի վրա, անցնել մտածողութեան դոգմատիկ յեղանակին: Մեր պրոպագանդայի ընթացքում մենք պետք է ընդգծենք, գլխավորապէս, մեր հետախուզական մեթոդների իսկութիւնը, վստահելիութիւնը և հաջողութիւնը, մեր ունկնդիրներին պատվաստենք փաստերի հետ միայն գործ ունենալու

սովորութիւնը և սկսպտիկ վողի զարգացնելը հավատքի բոլոր դրութիւններին նկատմամբ: Ճշմարտութիւնը գիտութեան կողմն է վոչ թե նրա համար, վոր նա այդ ճշմարտութիւնը տիրապետել է մինչև վերջին ինստանցիան, այլ նրա համար, վոր նա ճիշտ ճանապարհի վրա յ է կանգնած: Ուստի և ծրագրեն անցնելիս առանձնապէս կարևոր է ծանոթացնել հետախուզութեան յեղանակներին հետ:

Կարևոր է նույնպէս վորոշել գիտութիւնը կրօնին հարմարեցնելու և գիտական դրութիւնները կրօնական ցնդաբանութիւնների հետ համաձայնեցնելու ուղղութեամբ կատարվող փորձերի սոցիալական քննութիւնը: Աստված, հոգի կամ թե չէ կյանքի խորհրդավոր ուժեր բնագիտութեան մեջ քաշ առաւ ամեն մի փոքր տիրող դասակարգերի սնանկութիւնն և վկայում, դասակարգեր, վորոնք արդեն դադարել են առաջ շարժվել, քանի վոր հետազայում նրանց կործանումն է սպասվում: Գիտական մատերիալիստական աշխարհայեցողութիւնն իր զարգացման ընթացքում անցել է այն սահմանները, վորոնց ներսում սպասարկում էր տիրող դասակարգերին: Բնագիտութեան վերջին յեղրակացութիւններն սպանում են կրօնը, վոչնչացնում են հոգու հավատքը, կենդանու ու անկենդանի հոգեկան ու նյութականի կարծեցյալ տարբերութիւնը: Բոլոր այս բաները՝ կրօնը, հոգին, աստված և այլն տիրող դասակարգերի համար են անհրաժեշտ՝ իրենց տիրապետութիւնը վավերացնելու համար, ուստի և բնագիտութիւնը, տերտերականութիւնից մաքրվելով, ներկայումս ուղղված է բուրժուազիայի դեմ, իսկ մատերիալիզմը խեղաթուրելով

ամեն մի փորձ վոչ այլ ինչ է, յեթե վոչ գիտական հարցերը կարծեցյալ ապաքաղաքականությամբ (апо-литичность) քողարկելու խորամանկ մի քաղաքակա-նություն:

Ինքնըստինքյան հասկանալի յե, վոր բնագիտու-թյան պարապմունքներն առանց ակնառու պիտույք-ների հաջողությամբ ընթանալ չեն կարող: Անհրա-ժեշտ է բերել դիտողի տիպեր, պլակատներ (որինակ՝ Ուկրաինական հակակրոնական ցուցահանդեսի պլա-կատները), եքսկուրսիաներ կազմակերպել զեպի հա-մապատասխան թանգարանները, աստղագիտական կայանները, գետեզրը, ձորը, կազմակերպել ամենից ավելի հանդիպող հանածոների հավաքման գործը և այլն: Ճանկալի կլինեն նույնպես պարապմունքի ժա-մանակ ամենապարզ փորձեր կատարել, որինակ՝ նյու-թի պահպանության հարցերի մասին, պարզ որգա-նիզմների գոգոման զեպքում առաջացած մեքենայա-կան պատասխանների և այլ հարցերի շուրջ: Վերջա-պես, անհրաժեշտ է ամեն կերպ ոգտագործել ունկըն-դիրների արտադրական փորձի որինակները:

Բնագիտության պարապմունքների ժամանակ կարևոր է նույնպես յիրևան բերել բուրժուական գիտ-նականների բարեպաշտության պատճառները: Բնական գիտությունների ասպարիզում նշանավոր մասնագետ-ներից շատերը պահպանում են հաճախ բարձրագույն ուժի, բանականության, կատարելագույն եյակի, մեկ խոսքով՝ աստծու միամիտ հավատքը, վորի համար և հնարում են մեծատառով գրվող ամենաճոճում կոչում-ներ:

Այս յերևույթի սլառճառն այն է, վոր այդ գիտ-

նականները, իրենց համար աննկատելի կերպով, կրում են բուրժուական իդիոլոգիայի ազդեցությունը և ան-գիտակցաբար ճգնում են համաձայնեցնել իրար հետ գիտության յեզրակացություններն ու կրոնը՝ վերջինս պահպանած լինելու նկատառումով: Դրանից բացի, շատ զեպքում գիտնականներն իրենց բնագավառումն են միայն մասնագետ: Հասարակական բնույթ կրող հարցերում, վորոնք հատկապես կարևոր են կրոնական յերևույթներն ըմբռնելու տեսակետից, նրանք հաճախ մեծ սոցիալություն են յերևան հանում: Յեվ այդ հան-գամանքն էլ արգելում է նրանց պոկ գալու բուրժու-ական իդիոլոգիայի ազդեցությունից: Իսկ իրենց բնա-գավառում, բնության յերևույթների հետախուզության մեթոդների մեջ, բուրժուական գիտնականները կանգ-նած են մատերիալիզմի հողի վրա: Բացի զրանից, ան-հրաժեշտ է նախազգուշացնել, վոր խմբակի անդամնե-րը սխալ չհասկանան այն, թե ի՞նչ դեր են խաղում բնագիտությունը և ընդհանրապես գիտությունն աշ-խատավորներին կրոնից ազատագրելու պրոցեսում: Գի-տությունը չի կարող հաղթահարել կրոնը՝ առանց դա-սակարգային կովի, առանց իրենց մասսաների մաս-նակցության՝ շահագործողների դեմ մղվող պայքարին և սոցիալիզմ կառուցելու աշխատանքին: Այն հայաց-քը, թե գիտությունը ունի վերսալ միջոց է կրոնի դեմ պայքարելու համար, այդ հայացքը հակակոնսական աշխատանքն է իջեցնում և մինչև կուլտուրարության աստիճան, թուլացնում է այն և իրականում հաճախ հանգում է կրոնի ամրացմանը, միայն թե ավելի նուրբ ու դիմակավորված ձևով:

Խմբակի անդամների համար հանձնարարված գը-

բաղանդությունը պետք և տալ վաղորոք, նախքան ընդհանուր հավաքույթը, խմբակային աշխատանքի համար նախապատրաստված հող ունենալու նկատառումով: Բնագիտության մեթոդիկայի շուրջ ոգտագործել Բ. Մ. Զավադովսկու „Естествознание и религия“ աշխատությունը:

1. Աշխարհի յեվ յերկրի ծագումը

1. Աստվածաշնչի հեքյաթներն աշխարհի ստեղծագործության մասին: Ի՞նչպես ելին պատկերացնում աշխարհի կառուցվածքը հին Բաբելոնում, աստվածաշնչի պատմությունը: Աշխարհի ստեղծագործության վերաբերյալ յերկու իրար հակասող պատմություններն աստվածաշնչում և նրանց տարբեր ծագումը:

2. Նյութի և եներգիայի հավիտենականությունը: Նյութի հիմնական հատկանիշները: Նյութի բազմազանությունը վերաբերում են հիմնական տարրերի տարբեր միացությունների արգասիք: Նյութի՝ մեկ գոյաձևից մյուս գոյաձևին անցնելը: Նյութի և եներգիայի պահպանության որոշումը: Մեր յերկրի նյութական կազմը և նրա ազդակցությունը մյուս յերկնային մարմինների նյութական կազմի հետ: Տիեզերքի բաղկացուցիչ տարրի՝ նյութի հավիտենական գոյությունը: Աշխարհի «ստեղծման» անպետքությունը և անկարելիությունը: Ասածու լինելության կոսմոլոգիական փաստարկության վայրենական ընդլայնումը: Բոլոր իրերի վորեն ելակի կոզմից ստեղծված լինելու մտապատկերների ծագումը՝ աշխատանքի դարձիքների և տնային կահուսարքի արտադրման նմանողությունը:

3. Տիեզերքի կառուցվածքը և արեգակնային համակարգության ծագման գիտական տվյալները: Յերկրի գնդաձևության և յերկրագնդի շարժման ապացույցներ: Յերկրագնդի ներքին կառուցվածքը և արեգակնային համակարգության մյուս մարմինների կառուցվածքը: Զոդակնային ուղիքը և մոլորակների պտույտն արեի շուրջը: Արեք և արեգակնային համակարգությունը: Գիսավորները, աստղերը, ամպամածությունները: Յերկնային մարմինների կազմության գիտական յենթադրությունները:

4. Յերկրի ապագան: Միջմոլորակային տարածության ջերմությունը: Յերկրագնդի առտիճանական սառումը: Լուսինը վորպես մեր մոլորակի ապագա պատկեր: Յե՞րբ և տեղի ունենալու յերկրի վերջնական սառումը և արեի մարումը: Աշխարհի կործանման ավետարանական դատարկաբանությունները:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ և ՄԲԱԿԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

„Учебник для раб. антирел. кружка“ — „Происхождение мира и земли“ — գրուխը, կամ՝

Ярославский, Ем. — „Библия для верующих и неверующих“, մասն 1, II, և III գլ. (կա և հայերենը):

Малинин. — „История мира“ առաջին յերկու գլուխները:

Кеткович. — „Наука и религия“ գլ. IX. „Астрономическая картина мира“.

Сухов. — „Религия в свете современного знания“, 2-րդ մաս, գլ. 1.

Вл. Попов.— „Происхождение земли и мира“,

ՀԵԿԱՎԱՐԻ ՀԱՄԱՐ

1-ին բաժնի համար.

Աստվածաշնչից՝ «Կիրք ծննդոց» զլ. Ա. հջ՝ 1—30
(մոտ.) զլ. Բ. հջ՝ 4—25 (մոտ.):

Степанов.— „Происхождение нашего бога“.
զլ. II. „Библейский рассказ о сотворении
мира“.

2-րդ բաժնի համար.

Гурев Г.— „Мироведение безбожника“ զլ.
VII— „Круговорот мирового вещества“
հջ՝ 165—181, զլ. XIV— „Энергия мира“,
հջ՝ 312—324:

Проф. Циммер.— „Начальная физика“, § 144—
понятие о сохранении энергии, հջ՝ 196—
197: Դրանից բացի, նյութի հավիտենական-
նությունը որևէ հիմնավորումը կարելի չէ
գտնել քիմիայի յուրաքանչյուր դասա-
գրքում կամ ֆիզիկայի դասագրքերի՝ քիմի-
ական հիմնական որևէ բանի համառոտ
բացատրությունների մեջ: Աստծու լինելու-
թյան կոսմոլոգիական փաստարկության
մասին կարգալի Գурև-ի հոդվածը „Безбож-
ник“-ի № 7 և 9-ում:

3-րդ բաժնի համար.

Гурев Г.— „Мироведение безбожника“, զլ.
զլ. II, III, IV, V, VI, VIII և IX.

Джинс Д., Фесенков К.— „Новейшее учение
о происхождении мира“.

Аррениус— „Образование миров“.

4-րդ բաժնի համար.

Гурев Г.— „Мироведение безбожника“, զլ. XI
„Будущее земли“, նույն հեղինակի հոդ-
վածը „Антирелигиозник“-ի № 7 և 9-ում:
Մ ա տ թ հ ո ս ի Ա վ հ տ ա ռ ա ն, 24-րդ զլուխ:

ՄԵԹՈԴԱԿԱՆ ՑՈՒՑՍՈՒՆՔՆԵՐ

Սույն թիմայի ամենակարևոր հարցը տիեզերքի
սկզբնավորության հարցն է: Հավատացյալները հա-
ճախ չեն ել առարկում յերկնային մարմինների կազ-
մության վերաբերյալ գիտական հիպոթեզների դեմ,
բայց նյութի և էներգիայի պահպանության որևէ
նրանց համար ընդունելի չէ և վնչ մի կերպ, քանի
վոր արմատապես վոչնչացնում և աստվածաշնչի՝ աշ-
խարհի ստեղծագործության վերաբերյալ հեքյաթները:
Այս որևէ ապացուցման վրա լուրջ ուշադրություն
պետք է դարձնել: Անհրաժեշտ է այս ինդըրի վերա-
բերյալ փորձ կատարել. որինակ՝ կշիռքի հավասարա-
կշիռ նմարի վրա այրվող մոմի փորձը: Այս փորձի
նկարագրությունը կարելի չէ գտնել քիմիայի յուրա-
քանչյուր դասագրքում: Եներգիայի պահպանության
որևէ կարելի չէ պարզաբանել ջերմամեքենաների
որինակով: Դրանից բացի, կարևոր է նաև ուշադրու-
թյուն դարձնել քննության յենթակա հարցի վերա-
բերյալ տերտերական առարկությունների վրա: Նրան-
ցից ամենից ավելի տարածվածներն են աստված

ստեղծեց նյութը՝ հավիտյան պահպանվելու, չքայքայվելու հատկությունը տալով նրան: Այս առարկություն մեջ աչքաթող և արված այն հանգամանքը, վոր նյութը վոչ միայն չի վոչնչանում, այլև վոչնչից ստեղծվել չի կարող: Յերկրորդ, ավելի տարածված առարկությունը հանգում և այն բանին, թե անհնար և պատկերացնել աշխարհի հավիտենական գոյությունը: Այս առարկության պատասխանը կարելի չի գտնել Գուբելի հոգվածում (տես „Антирелигиозник“), Զգողականության որևէ կարելի չի բացատրել մալինիսի փորձով (ի պատասխան «Ինչու մարդիկ յերկրից վայր չեն թափվում» հարցին), իսկ կենտրոնախույս ուշի ազդեցությունը՝ շրջապտույտների հանրածանոթ որինակով: Մեր մոլորակի գիտական հիպոթեզները շոշափելիս՝ կարևոր և ընդգծել, վոր ներկայումս ևլ են աշխարհներ «ստեղծվում»: Ժամանակակից աստղագետներն իրենց ինստրումենտների ոգնությունը գիտում են յերկնային մարմինների յերևացումները և անհետացումները: Պարապմունքի ընթացքում անհրաժեշտ և վորոշակի կերպով հակադրել տիյիզերքի վերաբերյալ գիտական պատկերացումներն աստվածաշնչի հեքյաթային պատկերացումներին: Աստվածաշունչը և գիտությունը միանգամայն բաժանվում են միմյանցից թե տիյիզերքի ծագման և թե կառուցվածքի հարցերում (անհրաժեշտ և բացահայտել աշխարհի գեոցենտրիկ պատկերացման վայրենական քնույթը և ցույց տալ, թե հանուն նրա լինչպիսի անողք պոյքար և մղիլ յեկեղեցին):

2—3. Տեսակների յեվ մարդու ծագումը. Կյանքի ծագումը յերկրի վրա

1. Տեսակների ծագումը: Կենդանիների հանածո մնացորդները, Նատվածքային լեռնատեսակների կազմությունը, Յէրբ ևն ապրել հանածո մնացորդներն սկզբնավորող լեռնատեսակները: Կենդանական աշխարհի ծննդաբանական ծառը: Յերկրի տարիքի աստվածաշնչի վորոշման անհեթեթությունը: Կենդանական տեսակների փոփոխման պրոցեսն ըստ հանածո մնացորդների (Ներկա ձիու նախահայրերը): Որգանիզմների փոփոխականությունը՝ միջավայրի ազդեցությամբ: Արհեստական ընտրությունը: Միջուրինի և Բերթանկի փորձերը: Գոյության կոիվը բնության մեջ և բնական ընտրությունը: Դարվինի ուսմունքի հիմունքների կարճատու շարադրանքը: Աստվածաշնչի պատմություններ ստեղծագործության առանձին ակտերի մասին և նրանց անհեթեթությունը: Որգանիզմի կառուցվածքի նպատակահարմարությունը՝ վորպես բնական ընտրության հետևանք: Աստվածլինիլություն, աստվածաբանական փաստարկման սնանկությունը:

2. Մարդու ծագումը: Մարդու և կենդանու ազգակցությունը: Մարդու և կենդանու նմանությունը՝ հոգեկան կյանքի դրսևորման ձևերում: Մարդու և մարդանման կապիկների նմանության զծերը: Արյան կազմի և որգանների նմանությունը: Հոգեկան կյանքի դրսևորումը կապիկների մոտ: Որգանների անհետացումը մարդու մոտ: Մարդու սաղմի զարգացումը և բիոգենետիկական որևէքը: Մարդու հանածո նախնիքները: Մարդու և կապիկի ծագումը մի ընդհանուր

նախաճորից: Աշխատանքի դերը մարդու ծագման մեջ: Աստվածաշունչը պատկերացնում է մարդուն վորպես բնության արքայի, վորի համար ստեղծված է աշխարհս:

3. Կյանքի գոյացումը յերկրի վրա: Բջիջը վորպես ամեն կենդանի որգանիզմի հիմունք: Ամենապարզ միաբջիջ որգանիզմները, Նբանց զլիաւոր կենսական գործառնությունները (նյութերի փոխանակություն, գրգռականություն, բաժանում): Հնարավոր է արդյոք ինքնաձնությունը ներկա պայմաններում: Լուի Պասյորի փորձերը: Ամենապարզ որգանիզմներին բնության անկենդան մարմիններից դանազանելու նշանների պայմանականությունը: Բյուրեղների ձևերի փորոշվածությունը: Բյուրեղների աճումն ու շրջադաշտումը: Շնչառություն և ալրում: Ամենապարզ որգանիզմների՝ արտաքին գրգիռներին պատասխանելու մեքենականությունը: Կյանքի գոյացման գիտական յենթադրությունները: Կյանքի ինքնաձնության հիպոթեզը: Կյանքի հավիտենականության հիպոթեզը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԽՄԲԱԿԻ ԱՆԴՈՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

„Учебник для раб. антирелигиоз. кружка“ —
„Происхождение видов и человека“ և
„Происхождение жизни на земле“ զբյուրները, Կամ՝

Ярославский—„Библия для верующих и неверующих“ I մաս, IV և V գլուխները:

Малинин—„История мира“, III, IV և V գլուխները:

Кеткович—„Наука и религия“ X գլ. „История земли“.

Сухов—„Религия в свете современного знания“ 2-րդ մաս, գլուխ II.

Рубакин—„Как и когда появились люди на земле“.

ՂԵԿԱՎԱՐԻ ՀԱՄԱՐ

1-ին բաժնի համար.

Гурев Г.—„Мироведение безбожника“, գլ. X —„Прошрое земли“, Էջ 238—255:

Пр. Сементовский—„История органического мира на земле“ (ամբողջությամբ):

Тимирязев „Дарвин и его учение“.

Гарвуд —„Обновленная земля“.

2-րդ բաժնի համար.

Жуков—„Происхождение человека“ Կամ՝

Анучин—„Происхождение человека“.

Энгельс—„От обезьяны к человеку“.

3-րդ բաժնի համար.

Гурев Г.—„Мироведение безбожника“, գլ. X —„Прошрое земли“, Էջ 227—238:

Рожков—„Живая и мертвая материя (ամբողջությամբ):

Завадовский Б.—„О коробке консервов и о происхождении жизни на земле“.

Азимов—„О происхождении жизни на земле“

ՄԵՔՈՒԱԿԱՆ ՑՈՒՑՄՈՒՆՔՆԵՐ

Կյանքի ծագման հարցը հակակրոնական պրոպագանդայի համար նույնքան կարևոր է, Վորքան աշխարհի Եսկզրի՝ հարցը: Ոգտվելով այն հանգամանքից, Վոր գիտությունը ներկայումս չի կարող ճշտորեն Վորոշել, թե ինչպես է գոյացել կյանքը, տերտերները չարաշահություն են անում այդ պրոբլեմի վրա, ճգնելով խորտակել գիտական ճանաչողության հեղինակությունը: Ուստի կարևոր է ընդգծել այս ասպարիզում հոչակված մասնագետների յիակատար հավատարիացումները՝ դրված խնդրին զրական լուծում տալու համար: Բաղդատելով կյանքի զարգացման գիտական պատկերն աստվածաշնչի պատմվածքի հետ, անհրաժեշտ է նկատի ունենալ գիտական տվյալներն աստվածաշնչի հետ համաձայնեցնելու տերտերական խորամանկությունները: Ուստի առանձին ուշով պետք է ընդգծել աստվածաշնչի պատմության վայրենական դարաշրջանին հատուկ բնույթը, անհրաժեշտ է խորտակել տերտերական այն հավատարիացումները, թե աստվածաշնչի պատմվածքն առանձին խոր իմաստունի, յերևան բերել, թե ինչպես աստվածաշնչի պատմվածքներում պահպանվել են հին, քիչ կուլտուրական, թափառաշրջիկ Ժողովուրդների անհավատությունների արձագանքները:

4. Հրաբխները յեվ բնության ու մարդկային հասարակության ուրեմները

1. Բնության յերևույթների որինականությունը և նրա անկախությունը մարդու ցանկություններից՝

Մարդկային հասարակությունն ինչպես է ուսումնասիրում բնության որենքները և ինչպես է նրա յերևույթները յենթարկում իր կամքին: Գիտության և տեխնիկայի նվաճումները (Երեքտրականություն, ռադիո, յերիտասարդացում): Աստվածային նախախնամության վերաբերյալ կրոնական ուսմունքի սնանկությունը: Հրաշքներն անկարելի յեն, քանի Վոր նրանք բնության յերևույթների ընդհանուր որինականության յախտումն են նշանակում: Աղոթքների ավելորդությունն ընդհանուր որինաչափության գիտական տվյալների տեսակետից: Հունձքի աղոթքը և տրակտորը: Առողջության աղոթքը և բժշկական ոգնությունը:

2. Հրաշքի հնարավորության վերաբերյալ մտապատկերների ծագման պատմությունը: Յերևույթներին անհրաժեշտ հաջորդականության մտապատկերները բացակայությունը վայրենիների մոտ: Մասունքները, սրբապատկերները, հիվանդությունների հրաշագործ բուժումները: Գիտակցական ստի, Ժողովրդական համբավի և ինքնաներշնչման դերը հրաշքների մասին առապելներ հնարելու ինդրում: Հրաշքներ հնարելու քաղաքական իմաստը: Հակահեղափոխական ապիտացիան և հրաշքների մասին շրջող լուրերը: Հրաշագործների վրա կատարված քրեական դատավարության նմունքներ:

Ինչպես բնական, այնպես և հասարակական յերևույթները յենթակա յեն անհրաժեշտության որենքին: Պատերազմն աստվածային պատուհաս չե, այլ շահագործողների թալանչիական քաղաքականության արգասիք: Շուկայի գներին տատանումները Վորոշակի

պատճառների հետևանք են: Տապալելով բուրժուազիային՝ պրոլետարիատն աստիճանաբար տեր կդառնա մարդկային հասարակության յերևույթներին և իր կամքին կենթարկի նրանց: Հիմնականում՝ առանձին մարդու բախտը վորոշվում է նրա դասակարգային դրությունից: Աստվածային նախախնամությունը հասարակական կյանքի յերևույթների մեջ վոչ մի տեղ չունի:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԽՄԲԱԿԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

„Учебник“—„Чудеса и законы природы“
գլուխը կամ՝

Фридман—„Библейские чудеса и законы природы“ (մի քանի նմուշներ):

Сименов—„Гора Афон—фабрика святых.“

Рубакин—„Среди тайн и чудес“.

Корвин—„Зеркало папизма“—„Лавка старьевщиков“ բովինը:

ՂԵԿԱՎԱՐԻ ՀԱՄԱՐ

Бухарин—„Теория ист. материализма“ գլ. I և II.

Гурев—„Мероведение безбожника“ (գլ. I. „значение мироведения“).

Сборник МК ВКП (б)—„Коммунизм и религия“ մատուցողների բացման արձանագրություններ, հոգվածներ զմասման մասին:

• ՄԵՅՈՂԱԿԱՆ ՅՈՒՑՄՈՒՆՔՆԵՐ

Առաջագրված թեմայի նպատակն է պարզաբանել այն խնդիրը, վոր հրաշքը վոչ այլ ինչ է, յեթե վոչ բնության որենքների խախտում է, վորպես այդպիսին, իրականություն մեջ տեղ չունի: Անհրաժեշտ է, սակայն, նկատի ունենալ, վոր կրոնի ներկայացուցիչներն այս հարցում հաճախ խորամանկությունների յեն գլմում: Նրանք յերբեմն պնդում են, թե հրաշքը յերևույթների որինաչափության խախտումն է, այլ, ինչպես նրանք են արտահայտվում, բնության ռստորինս որենքների հպատակեցումը մեղ անհայտ քարձրագույնս որենքներին: Այսպիսի պնդման անանկությունն ակներև է: Յեթե հրաշքը բացառությունն է, ապա նա հրաշք է և աստու ամենախրոդությունն, առհասարակ, գոյության մասին վկայել չի կարող,

Այս բաժնի յերկրորդ խնդիրն է—պարզաբանել թե ինչպիսի պայմանների հետևանքով է, վոր մարդկային հասարակության մեջ յերևան է գալիս հրաշքի մտապատկերը, վորպես ախարհի գիտական պատկերի լիակատար հակադրություն: Այլ կերպ ասած, նշել հրաշքի մտապատկերների մեջ յեղած այն հին, վայրենական, նախնադարյան սովորության փացորդներն, վորով մարդիկ շրջապատի բոլոր յերևույթներն ըմբռնում էյին մարդկային հաւարակության յերևույթների նմանողությամբ:

Հարկավոր է առանձնապես շեշտել պատճառականության որենքը հասարակական յերևույթներին նկատմամբ կիրառելու միտքը, քանի վոր հավատացյալները, չգիտենալով հասարակական յերևույթներին

ճշգրիտ պատճառները, զրանց համարում են վորպես
գերբնական անգո աշխարհից կախում ունեցող՝ յերե-
վույթներու Բացի դրանից, անհրաժեշտ և առանձնա-
պես ընդգծել, վոր հրաշքներ ընդհանրապես գոյու-
թյուն չունեն, վոչ բնության և վոչ ել հասարակու-
թյան մեջ:

III. ԿՐՈՆԻ ՅԵՎ ՔՐԻՍՏՈՆԵՅՈՒԹՅԱՆ ԾԱԳՈՒՄԸ

1. Կրոնական հավատալիքների ծագումն ու զարգացումը

Կրոնական մտապատկերների բացակայությունը
նախամարդկանց մոտ և դրա՝ նախնադարյան արտա-
դրության պայմաններից բխող պատճառները: Տեխ-
նիկայի աստիճանական զարգացումը, ժամանակավոր
կասումները, Վիրավորների և հիվանդների ինամքը՝
«Մահ» հասկացությունից ծագումը: Մարմինը կառա-
վարող յերկվորյակի (հոգու) յերեան զալը՝ աշխա-
տանքի գործիքները կառավարող մարդու նմանողու-
թյամբ: Նախնադարյան անիմիզմի ամրացումը՝ մահ-
վան, յերազներին, ուշաթափություններին և հիվան-
դություններին սխալ բացատրություն տալու միջոցով:
Հոգու արտաքին տեսքը և նրա բնակավայրը մարմ-
նում: Հանդերձյալ կյանքի մտապատկերների զարգա-
ցումն՝ ըստ թաղման ձևերի, Դժոխքի և զրախտի ուս-
մունքը վորպես ավելի հետագա ժամանակների յերե-
վույթ և հասարակության զասակարգային բաժանվա-
ծության անդրադարձումն: Հոգու իդեալի սոցիալա-

կան դերը նախնադարյան համայնքում (նրա ոգա-
գործումը համայնքի ավագ սերունդների կողմից ի-
նպատ իրենց շահերի): Քրիստոնեական տեսու-
թյունները հոգու մասին: Նախնիկների կույլը: Տոտե-
միզմ: Նրանց սոցիալական դերը: Տոտեմիզմի մնա-
ցորդները քրիստոնեությունից մեջ, (սուրբ հոգին ա-
ղափու կերպարանքով, հիսուս-գառնուկ, որինակներ
ԽՍՀՄ ժողովուրդների հեթանոսական կրոններից):

Հոգագործությունն ու անասնապահուկ յունը և
բնության կույլը: Ցեղերի և ազգությունների
կազմվելը, Ցեղային և ազգային աստվածներ: Պետու-
թյան ծագումը: Իշխանություն կենտրոնացումը:
Կույլդի կենտրոնացումը: Ցերկնային արքայությունը
վորպես յերկրային թագավորության անդրադարձում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԽՄԲԱԿԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

„Учебник для раб. антирелигиоз. кружка“ — „Воз-
никновение и развитие религиозных веро-
ваний“ գլուխը, կամ՝

Степанов — „О душе, загробной жизни, о боге и
бессмертии“ կամ նույն հեղինակի — „Очерк
развития религиозных верований“.
Հանդերձյալ կյանքի մասին կարևոր և կարգալ
նախ՝

Ярославский — „Как родятся, живут и умирают
боги и богини“ (Գլ. XVII — „Загробная жизнь
по учению православной церкви“, Գլ. XX —
«Մահմեղականություն», 1923 թ., էջ 195 — 207):

**ԽՄԲԿՈՒՄԱ ԸՆԹԵՐՑԵԼՈՒ ՅԵՎ ՂԵԿԱՎԱՐԻ
ՈՂՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԱՄԱՐ**

Ներքոհիշյալ ձևանարկներից մեկն ու մեկը՝

Кунов—„Возникновение религии“, 1922թ., հջ 39-44:

Тэйлор Эд.—„Первобытная культура“, հատ. II, СПБ, 1896-7թ., հջ 12—13—15, հոգու բնակավայրը, հջ 17—19. հոգին վորպես կյանքի պատճառ, հջ 32—33. հոգին վորպես նյութական կշիռի կյուծյուն, հջ 27—29. հոգին թողնում է մարմինը մահվան ժամանակ. հջ 30. հոգու տեսքը:

Тихтарев К. М.—„Очерки по истории первобытной культуры“—„Первобытное общество“—հջ 74—79, 1907թ. հրատ.

Тэйлор Эд.—„Антропология, введение в изучение человека и цивилизации“ գլ. XIV, 1923թ. հր.

Шурц Генрих—„История первобытной культуры“ հավատքի և ուրվականների մասին, հջ 634—638: Բույսերն ու կենդանիները վորպես մեռած մարդկանց հոգիների բնակավայրեր, 638—639: Մեռյալների յերկրները, 640—643: Յերկյակ հոգի, 643—644:

Летурно Ш.—„Социология основанная на этнографии, 1897թ., գլ. XV—„Загробная жизнь“, հջ 144—146: Ավելի լավ կլինի վերցնել—„Представление о загробной жизни у полинезийцев“, հջ 152—156:

ՄԵԹՈԴԱԿԱՆ ՑՈՒՑՄՈՒՆՔՆԵՐ

Այս նյութն անցնելիս՝ խմբակում մասնակցողներին պետք է յուրացնել տալ այն հիմնական միտքը:

Վոր կրոնը մարդուս բնածին հատկությունը չէ, վոր նախամարդիկ սկզբնական ժամանակներում չերեք ել կրոն չեն ունեցել: Անհրաժեշտ է վորոշակի պատկերացնել այն խնդրեր, թե ինչպես է շարկապվել կրոնական հավատալիքների զարգացումը եկոնոմիկայի և արտադրության յեղանակների հետ և ինչպես է անդրադարձել կրոնի զարգացման վրա դասակարգային պայքարը: Անհրաժեշտ է տառնձնապես ուշադրություն դարձնել նախնազարյան հավատալիքների ու քրիստոնեյության բաղդատության, ինչպես նաև ժամանակակից ծիսակատարությունների և սովորույթների մեջ պահպանված կրոնական անհետացած ձևերի մնացորդների վրա:

Կրոնի ծագման վերաբերմամբ, ինչպես հայտնի չի, գոյություն ունեն մի քանի տեսություններ: Սյուտեղ տվյալ թեման անցնում է ընդհանուր առմամբ ըստ Ստեպանովի, բայց ավելացրած է մի կետ՝ նախնազարյան համայնքի ավագ և կրտսեր սերունդների պայքարում անիմիզմի խաղացած դերի մասին (եյլ-դերման): Սկսնակ խմբակում, ի հարկի, կարիք չկա կանգ առնել զանազան թեորիաների քննության վրա միայն թե պետք է ընդգծել Հինրիխ Հունտլի այն սըխալը, վոր նա վայրենիներին համարում է ժմանդամայն բնական դուալիստներ: Նախամարդը դուալիստ է դառել շնորհիվ հասարակարգից բղիթո պատճառների և վոչ թե դուալիզմը նրա ֆիզիոլոգիական բնությունից: Հատկանիշն է հանդիսանում: Իսկ յեթե կրոնի ծագման մյուս թեորիաների հարցը կլուսավորի խմբակի պարապմունքների ընթացքում, ապա ուրեմն հարկ կլինի բացատրել, վոր, չնայած բոլոր տարածայնու-

թյուններին, կա բոլորի կողմից ընդունված մի գրու-
թյուն, ըստ վորի զարգացման առաջին աստիճանի
վրա կրոնը գոյություն չի ունեցել:

Այս գրությունը սպանիչ է կրոնի բնածին հան-
գամանքը շեղող տերտիրական թեորիայի նկատմամբ:
Անհրաժեշտ է ընդգծել, վոր կրոնի անիմիստական
ծագման թեորիան ներկայումս հաստատուն գիրքեր է
գրավում, և վոր գոյություն ունեցող վեճը վոչ թե անի-
միզմի մասին է, այլ անիմիզմի ծագման մասին:

2. Քրիստոնեության ծագումը յեվ նրա սոցիա- լական արմատները

Հռոմեական կայսրության ստրկատիրական տըն-
տեսության ըայքայումը, Հռոմեական հասարակու-
թյան բոլոր խավերին համակած անկման տրամադրու-
թյունները (մոլորվածություն, փրկիչ-աստվածների
վորոնում, տնային խոստովանահայր — ղեկավարների
առաջացումը, դյուրահավատություն և հրաշքի ծարավ,
միստերիա): Այս հոդի վրա՝ տառապող աստծու, աշ-
խարհի փրկչի առասպելի յերեան գալը: Տարագիր հրե-
աները, նրանց կյանքի սոցիալ-տնտեսական պայման-
ները և այդ ժամանակվա հրեական կրոնական հավա-
տախմբների մի քանի մոմենտների վերամշակումն ըստ
այդ պայմանների (որինակ՝ հոգու կրոն փոխանակ ծի-
սային կրոնի, մեսսիանական ակնկալություններին
միջազգայնական բնույթ տալը, փոխանակ պաղեստին-
յան կրոնի նեղ-հայրենասիրական և անհանդուրժո-
ղական բնույթի): Նախնական քրիստոնեական հա-
մայնքները, Աղանդավորների և վերանորոգչականների

(обновленцы), մեզ մոտ՝ ազատ յեկեղեցականների
չափազանցություններն այդ համայնքների կոմու-
նիստական կարգի մասին: Քրիստոնեական «կոմու-
նիզմի» սպառողական բնույթը: Յեպիսկոպոսական իշ-
խանության զարգացումը և յեկեղեցական հայրերի
կազմակերպությունները: Քրիստոնեյության հարմարե-
ցումը պետական պահանջներին կոստանդին Մեծի ժա-
մանակ: Քրիստոնեյության մուտքը Հայաստան: Հե-
թանոսական կրոնի պատվաստումը լուսավորչական
կրոնին:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԽՄԲԱԿԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

„Учебник для раб. антирелиг. кружка“ про-
исхождение христианства и его социаль-
ные корни“ — գլուխը կամ՝
Лобачев — „Правда о христе и христианстве“
հջ՝ 3—38.

Лагинов А. — „Тезисы по вопросам антерели-
гозной пропаганды“

Ագապործիկ Լուկաչևսկու թեզիսները „проис-
хождении христианства“).

ՂԵԿԱՎԱՐԻ ՀԱՄԱՐ

Каутский — „Происхождение христианства“
2-րդ բաժին, գլ. I—II. 3-րդ բաժին գլ. I,
II, III.

հենց ազդարարան բնույթի հակասություններ.

- ա) Հիսուսի ծննդաբերությունը — Մատթեոսի ազդարարան, I, Ղուկասի ազդարարան, III.
 բ) Լեռան քարոզը, — Ղուկաս, VI, Մատթեոս V.
 գ) Մատանանների հալածանքը — Մատթեոս, VIII, Ղուկաս, VIII.
 զ) Հիսուսի վերջին խոսքերը — Հովհան, XIX, Ղուկաս, XXIII.
 ի) Հարություն հրեշտակներ — Մատթեոս, XXVIII, Հովհան, XX.
 զ) Վոր լիւթից համբարձվեց — Մատթեոս, XXVIII, Ղուկաս, XXIV, գործք առաքելոց, գլ. 1.
 ե) Խորհրդավոր ընթրիքը — Մատթեոս, XXVI, Մարկոս, XIV, Ղուկաս, XXII, Հովհան, XIII, XIV, XV, XVI, XVII.
 ը) Գրիստոսի կերպարանքն ըստ. Հովհաննու, IV, V, Ղազարոսի հարություն ժամանակ, XI, Յերուսաղեմ մտնելիս, XII.
- II. Հիսուսի սեռմունքի հակասությունների մասին (մանրամասն կարելի չի գտնել Немоевский — „Бог Иисус“ հջ 23—28, նաև Ярославский — „Как рождаются, живут и умирают боги и богини“)
- Պարապմունքի վերջում պետք է կարդալ՝ Древс — „Моф и христе“, 2-րդ հատորը, „о Назарете“ (հջ 175—178). կարելի չի և Немоевский — „Бог Иисус“.

Տվյալ պարապմունքի ընթացքում անհրաժեշտ է առանձին ուշադրություն դարձնել հետևյալ մոմենտներին.

1. Անհրաժեշտ է ցայտուն կերպով յերևան բերել հոռմեյական կայսրության այն ժամանակվա եկոնոմիկան, տնտեսական անկման հետևանքով առաջացած ճգնաժամը ստրկական տնտեսության միջև անկումային տրամադրությունների ծավալումը: Անկումային տրամադրությունները հատուկ են յիդել այն ժամանակվա բոլոր դասակարգերին: Անհրաժեշտ է առանձնապես ընդգծել, վոր հին-հռոմեյական պրոլետարիատը պարագիտ մի դասակարգ է յեղել, վոր այ պրոլետարիատն ստեղծվել է գյուղացիության կործանման և ստրկական տնտեսության ծավալման հետևանքով: Հին-հռոմեյական պրոլետարիատն ամենեվին մարտական, միաձուլ ու կազմակերպված մի դասակարգ չի յեղել, ինչպիսին է այսօրվա պրոլետարիատը: Բոլոր այդ դասակարգերի անոգնականությունը արտահայտիչն ահա հանդիսացավ քրիստոնեյությունը, վորը մի կոչ էր յերկրային շինարարությունից հրաժարվելու և աշխարհից փախուստ տալու: Այդ առանձին ցայտունությամբ արտահայտված է լեռան քարոզում:

2. Հրեյա եմիգրանտների դերը քրիստոնեյության տարածման խնդրում:

Նրանք ալելի խաղաղասիրաբար էյին տրամադրված հռոմեյական իշխանության հանդեպ, քան պաշտոնից հրեյան հրեյաները. նրանք էյին, վոր մշակեցին

խնտերնացիոնադիզմի իդեալը և, պաղիստինյան հրեյաների ծխադխն կրոնի փոխարեն, հոգու կրոնի մասին ձգարկեկացում ստեղծեցին:

3. Այսպես կոչված «ավետարանական սոցիալիզմ»-ի հարցը պետք է զուգադրել հավատաճյալների, մասնավորապես աղանդավորների այն հայտարարութեանը, թե ավետարանում լավագույն սոցիալիստական ուսմուքն է արտահայտված. լավ կլինի հիշատակել այստեղ «քրիստոնեյական սոցիալիզմ»-ի մասին, իսկ այնքան լայն տարածումն ունի այսօր Անդրկասպի և Գերմանիայի բանվորական արխատուհանների շրջաններում: Ահհրաժեշտ է բացահայտել ավետարանական քարույի ստրկական համաձայնողական բնույթը:

Այդպիսի քրիստոնեյական սոցիալիստ է, ի միջի
այլոց, Մակդոնալդը, Վորը հայտարարում է, քրիս-
տոնիան հորդդ է սոցիալիստ չլինել, բայց յուրաքան-
չյուր սոցիալիստ քրիստոնիա չէ:

4. Բրիտտոնեյոսթյան ողջիալական ծագման վե-
բարերյալ զանազան թիորիաներն ավելի լավ և քննու-
թյան հառնել անասուլածների սկսնակ խմբակներում:

3. Յեղե՞լ է արդո՞ւմ Քրիստոս, յե՞վ ի՞նչպե՞ս է
յերե՞վան յեկե՞լ քրիստոնեյությունը

Քրիստոսի մասին ավետարանում բերված վկայու-
թյունների հակասական բնույթը: Քրիստոսի կյան-
քին վերաբերվող ավետարանական պատմվածքների
պատմական և աշխարհագրական սխալները: Քրիստո-
սին վերաբերվող վկայությունների բացակայութունը
և դրան աշխարհիկ գրողների գործերում: Քրիստոսի

մասունքների (պատմությանի, մեխի, խաչի, բեկորի, գեղարդի և այլն) բաղմամբիլ պատմական կեղծիքները: Քրիստոսի մասին արված մարգարեյությունների անությունը: «Քրիստոս» բառի նշանակությունը: Աստուծու վորդու և տառապող աստծու գաղափարը վորպես փոխասություն հեթանոսական պատմություններից: Հեթանոսական աստվածությունները: Սաչի յերկրպագության ծագումը: Հեթանոսական աստվածների ծննդյան, մահվան և հարություն տոները: Նախաքրիստոնյական «հայր միք»-երը: Հին յերբայական աշանդները քրիստոնեյություն նախորդներն են: Հրեյական ժողովրդի կործանումը Հոսի միջոցով՝ վորպես աստծու վորդու գալստյան առասպելին ծնունդ տվող պայման:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԽՄԲԱԿԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

„Учебник для раб. антирелигиоз. кружка“ — „Был ли христос“ *q1r4r, 44r*

Лобачев Ив.—„Правда о христе и христианстве“
„Был ли христос“ 1924 г. 5-й изд., 42,
55—80.

Ярославский—„Как родятся, живут и умирают бо-
ги и богини“, XVIII (մեհնող և հարություն առ-
նող զարնանային աստվածները):

Логинов — „Легенда о христе“. Урсынович — Рождество“ (мнѣ „Безбожник“, № 50, 1926 г.).

Немоевский А.—„Бог Иисус“, „Свидетельства учеников“, Էջ 69—74, ԿԼ. XI.—„Свидетельства науки“, Էջ 75—90, 1920 թ.

Проф. Древис Арт.—„Жил ли христос?“, Էջ 48:
Брикнер М.—„Страдающий бог в религиях древнего мира“ (1923 թ. հրատ.):

ՄԵՔՈՂԱԿԱՆ ՑՈՒՑՄՈՒՆՔՆԵՐ

Սույն թիմայի նպատակն է ցույց տալ, թե՞ քրիստոսը, վորպես պատմական անձնավորություն, գոյություն չի ունեցել, վոր նրա մասին գոյություն ունեցող պատմությունները հյուսվել են հեթանոսական դիցաբանությունների որինակով և լայն տարածումն են գտել հռոմեական կայսրության ընդհանուր անկման շնորհիվ: Հարկավոր է առանձին մանրամասնություններ կանգ առնել քրիստոսի մասունքների կեղծիքի վրա, ցույց տալու համար, թե ինչպիսի դժուրությամբ պետք է վարվել քրիստոսի վերաբերյալ «պատմական» վկայությունների հետ: Առանձին ուշադրություն պետք է նվիրել նաև քրիստոսի մասին գոյություն ունեցող մարգարեությունների քննադատությանը, քանի վոր հավատացյալների մեջ այդ մարգարեությունները մեծ ժողովրդականություն են վայելում: Հռոմի եկեղեցու կան և իդեոլոգիան պետք է շոշափել ընդհանուր գծերով միայն: Իսկ ավետարանական պատմության համար որինակ հանդիսացած հեթանոսական պատմվածքների վրա հարկավոր է ավելի մանրամասն կանգ առ-

նել, ըստ ամենայնի ակնհայտ էրպով ցույց տալու համար, թե ինչպիսի առանց պատմական քրիստոսի չէ կարող եր հյուսվել ավետարանական պատմությունը, քրիստոնեություն իդեոլոգիայի այդ կորիզը: Ի վերջո, վորպես հակակշիռ առանձին քրիստոնեական քի կոմունիզմի վերաբերյալ ազանդավորական պատմվածքների, պետք է ընդգծել այն հավազանցությունների հետադիմական բնույթը և առաջին քրիստոնեական համայնքներին կոմունիզմ վերագրելու պնդումների անհիմնությունը:

IV. ԿՐՈՆՆ Ի ՍՊԱՍ ՇԱՀԱԳՈՐԾՈՂ ԴԱՍԱԿԱՐԳԵՐԻ

1. Կրոնի դերը կապիսալիստական յեղիքներում

Չարին չընդդիմադրելու և ամենաթողություն քրիստոնեական ուսմունքը: Արևմտա-յեղիքական յեղիքների քրիստոնեական սոցիալիզմը և նրա դուսակարգային կովի ժխտումը: Մարքսը քրիստոնեական սոցիալիզմի է, ընդհանրապես, քրիստոնեական իդեալներին մասին: Քրիստոնեական պրոֆիտությունները և քաղաքական կուսակցությունները: Քրիստոնեական կուսակցությունները և բարեգործական ընկերություններն ու կազմակերպությունները (փրկություն բանակ, հիվանդանոցներ, վորբանոցներ, ապաստարաններ և այլն), Յերիտասարդների քրիստոնեական միությունը: Գրոնական կազմակերպություններն ու յեկեղեցականներն ապրում են ի հաշիվ կապիտալիստների: Աթեիստական տեսությունների հալածան-

Немоевский А.—„Бог Иисус“, „Свидетельства учеников“, Եջ 69—74, ԴԼ. XI—„Свидетельства науки“, Եջ 75—90, 1920 թ.:

Проф. Древис Арт.—„Жил ли христос?“, Եջ 48:

Брикнер М.—„Страдающий бог в религиях древнего мира“ (1923 թ. հրատ.):

ՄԵՅՈՂԱԿԱՆ ՑՈՒՑՄՈՒՆՔՆԵՐ

Սույն թեմայի նպատակն է ցույց տալ, Վոր քրիստոսը, վորպես պատմական անձնավորություն, գոյություն չի ունեցել, վոր նրա մասին գոյություն ունեցող պատմությունները հյուսվել են հեթանոսական դիցաբանությունների որինակով և լայն տարածում են գտել հռոմեական կայսրության ընդհանուր անկման շնորհիվ: Հարկավոր է առանձին մանրամասնությամբ կանգ առնել քրիստոսի մասունքների կեղծիքի վրա, ցույց տալու համար, թե ինչպիսի դժուշությունք պետք է վարվել քրիստոսի վերաբերյալ «պատմական» վկայությունների հետ: Առանձին ուշադրություն պետք է նվիրել նաև քրիստոսի մասին գոյություն ունեցող մարդարեությունների քննադատությունը, քանի վոր հավատացյալների մեջ այդ մարդարեությունները մեծ ժողովրդականություն են վայելում: Հռոմի եկեղեցիական և իդեոլոգիան պետք է շոշափել ընդհանուր գծերով միայն: Իսկ ավետարանական պատմության համար որինակ հանդիսացած հեթանոսական պատմվածքների վրա հարկավոր է ավելի մանրամասն կանգ առ-

նել, ըստ ամենայնի ակնտուր կերպով ցույց տալու համար, թե ինչպիսի առանց պատմական քրիստոսի չէ կարող եր հյուսվել ավետարանական պատմությունը, քրիստոնեություն իդեոլոգիայի այդ կորիզը: Ի վերջո, վորպես հակադիո առանձին քրիստոնեաների կոմունիզմի վերաբերյալ աղանդավորական պատմվածքների, պետք է ընդգծել այս հափազանցությունների հետադիմական բնույթը և առաջին քրիստոնեական համայնքներին կոմունիզմ վերադրելու պնդումների անհիմնությունը:

IV. ԿՐՈՆՆ Ի ՍՊԱՍ ՇԱՀԱԳՈՐԾՈՂ ԴԱՍԱԿԱՐԳԵՐԻ

1. Կրոնի դերը կապիսալիսական յերկրներում

Չարին չընդդիմադրելու և ամենաթողություն քրիստոնեական ուսմունքը: Արևմտա-յեվրոպական յերկրների քրիստոնեական սոցիալիզմը և նրա դուսակարգային կովի ժխտումը: Մարքսը քրիստոնեական սոցիալիզմի է, ընդհանրապես, քրիստոնեական իդեալների մասին: Քրիստոնեական պրոֆմիությունները և քաղաքական կուսակցությունները: Քրիստոնեական կոսպիրատիվները և բարեգործական ընկերություններն ու կազմակերպությունները (փրկություն բանակ, հիվանդանոցներ, վորրանոցներ, ապաստարաններ և այլն), Յերիտասարդների քրիստոնեական միությունը: Կրոնական կազմակերպություններն ու յեկեղեցականներն ապրում են ի հաշիվ կապիտալիստների: Աթեիստական տեսությունների հալածան-

քը (գաղվինիզմը և այլն): Կրոնը և դավրոցը, Կրոնը և իմպերիալիզմը, Յիկեղեցու պայքարը կոմունիստական շարժման դեմ: Սոցիալ-դեմոկրատները և յեկեղեցու դաշինքը: Վերջինսայի ապստամբություն ճնշումը հանուն քրիստոնեական հեղուկյան իդեալների: Գերմանական յեկեղեցին իշխանական գույքերի անհատույց բռնագրավման խնդրում: Անգլիական յեկեղեցականները և հանքագործների գործադուլը: Կրոնն ի սպառ իմպերիալիզմի: Կապիտալիստական յերկրների միասիրոնարական ընկերությունները (Անգլիա, Միացյալ Նահանգներ, միասիրոնարությունը ցարական Ռուսաստանում): Միասիրոնարների աշխատանքը Չինաստանում: Յերիտասարդների քրիստոնեական միությունը և նրա գործունեությունը Արևելքում: Ազգայնա-կրոնական ատելություն հրահրումը Արևելքի ժողովուրդների մեջ՝ իմպերիալիզմի շահերին նպաստելու նկատառումով (Հնդկաստանի կրոնական արյունահեղությունը 1906 թ.): Խալիֆաթը և կրոնական խնդրը ժամանակակից Թյուրքիայում՝ վերադառնալու անգլիական իմպերիալիզմի գործիքներ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԽՄԲԱԿԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

- „Учебник для раб. антирелигиоз. кружка“ — „Роль религии в капиталистичес. странах“ գլ., համ. Шейнман — „За крест и бороду, за кафтан и феску“, „Безбожник“ — ի № 7-ում:
Փ. Փ. — „Антирелигиозное движение в Китае“ — տես „Антирелигиозник“ № 1.
Элиашевич — „Религия на службе капитала“.

Шейнман М. — „Церковь и международное рабочее движение“, տես „Антирелигиозник“ № 2.
Шейнман М. — „Бог или капитал“, հրատ. „Прибой“.

ՀԵԿԱՎԱՐԻ ՀԱՄԱՐ

- Ярославский Ем. — „Религия на службе у капитала“, տես „Большевик“.
Шейнман М. — „Почему американская буржуазия ищет бога“, տես „Антирелигиозник“ № 7.
Рубинштейн — „Церковь в современном рабочем движении“, տես „Под знаменем марксизма“, 1926 թ..

ՄԵԹՈԴԱԿԱՆ ՑՈՒՑՄՈՒՆՔՆԵՐ

Կապիտալիզմի կողմից բանվորական շարժման դեմ կրոնն ոգտագործելու հարցը լավ էլինի քննության առնել փաստական նյութերի ոգնությունը: Իմպերիալիզմի և կրոնի հարցը մշակելիս՝ անհրաժեշտ էլինի պարզաբանել, Վոր կրոնի ոգտագործումը գնում է յերկու ուղղությամբ: Մի կողմից՝ իմպերիալիստներն իրենց միասիրոնարների միջոցով հաստատում են քրիստոնեությունը և տարածում խոնարհության ու հանդուրժողականության նրա քարոզները: Այստեղ ոգտակար էլինի համառոտակի կանգ առնել Չինաստանի միասիրոնարների պատմության վրա, ընդգծելով հատկապես այն վերաբերմունքը, Վոր հանդես բերին նրանք վերջին տարիների չինական իրադարձությունների ժամանակ: Մյուս կողմից՝ իմպե-

ըխալիստներն ողտազործում են տեղական կրօններն ի նպաստ իրենց շահերի: Ուր վոր պետք է, նրանք աջակցում են թե՛ մահմեդականությանը և թե՛ հեթանոսական կրօններին: Բայց և այդ աջակցության զուգընթաց՝ սովորաբար ազգայնա-կրօնական տառելությունն են հրահրում, դարձյալ ի նպաստ իրենց շահերի:

2. Վոչ քրիստոնեական կրօններն ի սպասու եսնագործող դասակարգերի

Յուրաքանչյուր կրօն (մահմեդականությունը, յիբրայական կրօնը, լամայիզմը և այլն) շահագործման գործիք է հանդիսանում: Մահմեդական և յիբրայական կրօնները սրբագործում են մասնավոր սեփականությունը, իրենց հետևորդ-աշխատավորներին կախման մեջ են դնում տիրապետող դասակարգերից և թեքում նրանց ուշադրությունը սոցիալիստական շինարարությունից:

Յիբրայական տորան ու թալմուդը, մահմեդական դուրանն ու շարիաթն ամեն կերպ խրախուսվում են ախրող դասակարգերի կողմից: Ազաթը և լամաների ուսմունքը ամբացնում ու պահպանում են տոհմային կենցաղը և դրանով իսկ մասսաների խորհրդայնացման ամենատեղի խոչընդոտներից մեկն են հանդիսանում:

Մահմեդական և յիբրայական կրօնները ցարիզմի ժամանակ, սևիական բուրժուազիայի դեմ պայքարելու փոխարեն՝ նրան աջակցելու լուղունդն առաջ քաշելով, գլխավորն սպառարկում էին իրենց ազգային

բուրժուազիային և քողարկում դասակարգային պայքարը: Միոնիզմը և համիսլամությունը վորպես հրեյա և մուսուլման բուրժուազիայի դասակարգային եյություն բացահայտ քաղաքական արտահայտություն: Հոգևորականության դերն ու նշանակությունը թաթարական «Իթիֆաք» կուսակցության մեջ: Հրեյական համայնքի կազմակերպումը (զանազան յիդլայրություններ) վորպես մասսաներին ճորտացնելու միջոց: Հրեյական համայնքի Գմիլխիսխեդի և նմանորինակ այլ յեղբայրությունների ու խմբակցությունների վաշխառուական եյությունը:

Ցարական կառավարությունն ազգային տառելություն հրահրելու իր քաղաքականությամբ պոկում էր աշխատավորներին հեղափոխական պայքարից: Հողագործությամբ պարապելու արգելքը հրեյաների վերաբերմամբ, ջարդերը, կովկասի ազգային արյունահեղությունները և այլն վորպես ցարական քաղաքականության պրիմներ:

Շովինիզմը վորպես մասսաների խորհրդայնացման վրա հակազդելու միջոց և նրա հակահեղափոխական եյությունը: Մերկացնել ուղղափառ հոգևորականության հակահրեյական ագիտացիայի, հրեյական հոգևորականության միսսիանիզմի ու սիոնիզմի և մահմեդական հոգևորականության համիսլամության դասակարգային հիմունքները: Շովինիստների պայքարը հրեյաների՝ հողագործության անցնելու դեմ և մուլաների պայքարը խորհրդային դպրոցի հանդեպ՝ վորպես այդ տարրերի հակահեղափոխականության դրսևորում: Յիբրայական կրօնի հակահեղափոխական դերն արտահամանում: Պաղեստինը վորպես սիոնական դրախտի

տիպար, Որինականը Յեվրոպայի ու Ամերիկայի յե-
րայական հոգեորականության պործունեությունից:
Արտասահմանյան ուսուցանականության և մյուս կրոն-
ների սպասավորների փոխադարձ մերձեցման փորձե-
րը հեղափոխական շարժման դեմ միասնաբար պայքար-
ելու նպատակով: Հրեյանների յիշույթը համընդհանու-
րի վերջին միասնական համագումարում: Հակահրե-
յության դերն ու հիմունքները ներկայումս:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԽՄԲԱԿԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ ՅԵՎ ՂԵԿԱՎԱՐԻ ՀԱՄԱՐ

„Учебник для раб. антирелиг. кружка“ — „нехри-
стианские религии на службе эксплуататор-
ских классов“ Ղլուխը, կամ՝

Шейнман — „Бог и капитал“ 1926 թ. հրատ. „при-
бой“.

Кобецкий — „Ламаизм“, տե՛ս „Антирелигиозник“
№ № 6—8.

„Безбожник устанка“ — ի 1924 և 1925 թ. թ. հա-
մարներում ցրված հոդվածները Արևելյան կրոն-
ների մասին:

ՍԵՔՈՂԱԿԱՆ ՅՈՒՑՄՈՒՆՔՆԵՐ

Ներկա թեմայի հիմնական նպատակն է ցրել այն
նախապաշարումը, ըստ վորի իբր թե անասավածները
ուղղափառ կրոնի դեմ են պայքարում միայն: Միա-
ժամանակ, մյուս ազգությունների հավատացյալներին
վերավորելուց խուսափելու համար, չպիտք է նաեւ

ամբողջութեամբ հակառակ կողմը դառնալ: Նյութի
հանդիստ, պրոպագանդիստական և զգուշավոր մոտե-
ցումն անանձնապես անհրաժեշտ է այս թեմայի հա-
մար: Ակամայից շովինիստական զգացմունքներին ըն-
մար: Ակամայից շովինիստական զգացմունքներին ըն-
թացք չտալու համար, անհրաժեշտ է խույս տալ ճշ-
ճշգրտությունից և ավելորդ աղմուկից: Նյութն անց-
նելիս պետք է միշտ նկատի ունենալ այն հանգա-
մանքը, վոր ամբողջ աշխատանքի ամենամեծ նպատակն
է միաժամանակ անսպասելի արգասիք կլինի, թերեւ
ունկնդիրների հետեյալ յեզրակացությունը — «Մենք
այդպես ել դիտելիք, հրեյանները, թաթարները և
մյուսները մեր թայը չեն»:

Այսպիսի անցանկալի հետեանքներից կարող է
խույս տալ դեկավարն այն դեպքում միայն, յիբր
սկզբից մինչև վերջ տվյալ նյութի մշակումը կշաղկա-
պի քրիստոնեական կրոնի նամանորինակ մոմենտների
հետ: Յեւրոպական տորայի համար հաջողությամբ
կարելի չէ ոգտագործել մեր հակակրոնական գրակա-
նության՝ հին կտակարանի քննադատությունը:

V. ԿՐՈՆՆ Ի ՍՊԱՍ ԿԱՊԻՏԱԼԻԶՄԻՆ ՅԵՎ ԻՆՔՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆԸ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ

1. Ուղղափառ յեվ յուսավորչական
դավանանքներն ի սպաս կապիտալիզմին յեվ
ինքնակալութեանը Ռուսաստանում

Յեկեղեցական ապարատի հարմարեցումը կապա-
վարդ դասակարգի շահերին (կայսրը վորպես յեկե-
ղեցու պետ. սրբազան սինոդը և նրա դատախազա-

պետր. յեկեղեցականների պետական պարտականու-
թյունները—քարոզով և այլ միջոցներով խոսվա-
նաձևավորութունների մաղթանքներ մատուցանել,
1716 թ. ուկրաին (հրովարտակի) համաձայն խոստո-
վանեցման միջոցով հետախուզութուն կատարել):

Ուղղափառ յեկեղեցու՝ շահագործողական վա-
ստակներին մատակցելը (յեկեղեցիների ու վանքերի
հանդամասերը, կապիտալը և հասույթները, յեկեղե-
ցանների առանձնական հասույթները), Ուղղափառ և լու-
սավորչական յեկեղեցիներ 1905 թ. հեղափոխությունը
ենշեղու գործում: Հոգևորականությունը և ռուս ժո-
ղովրդի միությունը, Ուղղափառ և լուսավորչական
յեկեղեցիներ և իմպերիալիստական պատերազմը:
Կամավորական շարժում և լուսավորչական յեկեղեցին:
Ուղղափառ յեկեղեցու վերջին որերը հեղափոխության
հետևորդակին (Ռասպուտովչիկնա):

ՔՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԽՄԲԱԿԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

„Учебник для раб. антирелиг. кружка“— прово-
славление на службе капитализма и самодер-
жавия в России, զուգը, կամ:

Луккин Н.—„Революция и церковь, հջ 3—18 (կա-
րելի յե նաև նույն հեղինակի. „церковь и го-
сударство“).

Ленин—„Классы и партия в их отношениях к
религии и церкви“ հատ. IX, մաս I.

Кандидов—„Религиозная работа среди женщин в
последние дни царизма в годы мировой
войны“ տես—„Антирелигиозник“ № 8.

ՂԵԿԱՎԱՐԻ ՀԱՄԱՐ

Никольский Н. М.—„Государственная церковь в
XVIII и XIX веках“.

Путинцев Ф.—„Церковь и 1905 г.“.

Луккин—„1905 г. и церковь“, տես—„Антирелиго-
зник“ № 1.

ՄԵԹՈԴԱԿԱՆ ՑՈՒՑՄՈՒՆՔՆԵՐ

Տվյալ թեման մշակելիս՝ ոգտակար և մեջ բերել
նաև տեղական նյութեր՝ 1905 թ. հեղափոխության,
ռեյակցիայի տարիների և իմպերիալիստական պատե-
րազմի ընթացքում յեկեղեցականների կատարած աշ-
խատանքի մասին: Կարևոր և ոգտագործել նաև այն-
պիսի տվյալներ, վորոնք վերաբերվում են տեղական
նախկին վանքերի ու յեկեղեցիների զոյքին ու հա-
սույթներին:

2. Յեկեղեցին յեվ Հոկտեմբերյան Հեղափոխությունը

Յեկեղեցին փետրվարյան հեղափոխությունից մինչև
Հոկտեմբերյան Հեղափոխությունը: Կերենակու քրճ-
նանքները հոգևորականության առաջ: 1917 թ. յեկե-
ղեցական ժողովի գումարման նախնական խորհրդակ-
ցությունները: «Ուղղափառ յեկեղեցու իրավական վի-
ճակի հիմնական գրությունները»: (Ուղղափառ յեկե-
ղեցու մենաշնորհյալ դիրքը: Կառավարությունը

պետք է հոգա յեկեղեցու ապրուստն՝ ամենևին միջամուխ չլինելով յեկեղեցական գործերին. հանրապետության նախագահը և լուսավորության մինիստրը պետք է պատկանեն ուղղափառ դավանանքին): 1917 թ. յեկեղեցական ժողովը: Նրա վերաբերմունքը կորսնելով յանտյուրայի հանդեպ, Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը և պատրիարքի ընտրությունը, Տիխոն պատրիարքի կործանարար կոնդակները (Հոկտեմբերյան հեղափոխության և Բրեստյան խաղաղության ամփիվ ուղղափառ դավանանքի դավակներին ուղղված կոնդակները): Յեկեղեցական պատերազմ խորհրդային իշխանության դեմ. յեկեղեցական թափոռների վերածուծը հակահեղափոխական ցույցերի: Աղոթքներ ու մատթանքներ «յեկեղեցու փրկության» և «յեկեղեցու տանջակիրների ու նահատակների» համար: «Ահագանգեր», «գիշերային ժամասացություններ և արտակարգ պահեր»: Հոգևորականությունը սպիտակ-գվարդիական բանակում: Հոգևորականությունն ի սպաս սպիտակ հակահետախույզներին: Հոգևորականների վարմունքը մասունքների բացման ժամանակ: Վոլգյան շրջանի սովը և յեկեղեցական թանկարժեք անոթների գրավումը: Կարլովիցկի մայր-յեկեղեցին: Լուսավորչական յեկեղեցին ու դաշնակցության փետրվարյան ավանտյուրան:

Յեկեղեցին պետությունից և դպրոցը յեկեղեցուց անջատելու գեկրետը: Ճեղքվածք յեկեղեցու մեջ 1922 թ.: Կենդանի յեկեղեցու հետևորդները և տիխոնյանները: Ժամանակակից յեկեղեցական խմբավորումները: Վերանորոգչական հոսանքներ վոչ-քրիստոնեյական կրոնների մեջ: Վերանորոգչականության դեմ պայքարելու անհրաժեշտությունը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԽՄԲԱԿԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

- „Учебник для раб. антирелиг. кружка“—Церковь и октябрьская революция, „գլուխը, կամ“
 Лукин Антонов—„Революция и церковь“ 19:30
 „церковь и государство“.
 Степанов И.—„Религия, духовенство, его доходы, его проклятия и благославения“, 41. 41. VII—X.
 „поповский поход против народа“ „Голубиная кротость“, „новое послание первосвященника Тихона“, „Благословение“.

ՂԵԿԱՎԱՐԻ ՀԱՄԱՐ

- Краеиков П. А.—„На церковном фронте“, М. 1923. Թ. III և IV բաժինները „старая манархическая церковь в свете Октябрьской революции“ և „Голод и святейшая контр-революция“, 175-258, հատկապես՝ „Четыре манифеста патриарха Тихона“ 174—186; „Черный собор, как заговор против рабоче-крестьянской России“, 107—192. „Голод и христианство“, 193—202.
 Введенский „Церковь патриарха Тихона“.
 Проф. Титлинов—„Церковь во время революций 41. III, 1. союз церкова с политической реакцией 2. саблеровщина и открытая борьба церкви с конституционным строем, 3. Распутинския эра в церкви. Разложение церковных верхов 4. Կենդանի վերանորոգչականների բանակին պատկանող տիրացու պրոֆեսոր Ե. Գիրքը փաստական մատերիալով և միայն ոգտակար):

ՄԵԹՈԴԱԿԱՆ ՑՈՒՑՄՈՒՆՔՆԵՐ

Վերոհիշյալ գրականությունից բաղված փաստական նյութերը պետք է լրացնել տեղական նյութերով և խմբակի անդամների տեղեկություններով: Կարող ե պատահել, Վոր խմբակում լինեն քաղաքացիական կոիֆներին մասնակցած անդամներ, վորոնք առիթ են ունեցել դեմ առ դեմ հանդիպելու յեկեղեցականներին հակահեղափոխական գործունեությունը («Հիսուսյան գնդեր», հակահետախույզներ և այլն): Հետաքրքիր ե նաև հիշատակել կուլտի տեղական սպասավորներին վարմունքը հե ղեկոխություն որերին, որինակ՝ յեկեղեցական թանկարժեք անոթների գրավման ժամանակ:

VI. ԱՂԱՆԴԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅԵՎ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ԾԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

1. Հետ-հեղափոխական աղանդավորությունը նախահեղափոխական աղանդավորությունից տարբերելու անհրաժեշտությունը: Աղանդավորության ծագումը ցարական Ռուսաստանում, վորպես քաղաքական և տնտեսական ճնշման դեմ հայտնաբերվող պատիվ բողոքի կրոնական մի ձև: Աղանդավորությունը վորպես գերադանցապես գյուղացիական շարժում: Աղանդավորության տարածումը քաղաքի արհեստավորներին տնայնագործների և գյուղի հետ կապված բանվորների մեջ: Աղանդավորության հակապետական և հակա-կուլտուրական բնույթը: Աղանդավորությունը և հոկտեմբերյան հեղափոխությունը: Հակապետական և հակակուլտուրական ձգտումների լարումն աղանդավորու-

թյան մեջ: Մի քանի աղանդները կապն արտասահմանի հետ: Աղանդավորական պացիֆիզմը և ԽՍՀՄ պաշտպանության գործը: Աղանդավորական կոոպերատիվները և կոմունիստները, նրանց առանձնացումը և հարաբերական արժեքը սոցիալիստական շինարարության համար: Կուլակները և աղանդավորությունը: Դասակարգային շերտավորումը աղանդավորության ներսում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԽՄԲԱԿԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

„Учебник для раб. антирелиг. кружка“—„Сектантство и социалистическое строительство“ գլուխը կամ՝

Путинцев Ф.—„Классовая сущность сектантских теорий и практики—տես—„Антирелигиозник“ № 1.

Лукачевский А.—„Сектантство прежде и теперь“

ՂԵԿԱՎԱՐԻ ՀԱՄԱՐ

Պուտինցևի հոդվածները „Антирелигиозник“-ի №№ 1, 2, 4-ում:

„Тезисы принятые на партийном антирелигиозном совещании при ЦК ВКП (б), 27—30 апреля 1926 г.“—„Антирелигиозник“ № 8.

Никольский Н.М.—„Религиозные движения в XVIII в.“ և „религиозные движения в XIX в.“

Покровский М. Н. „Русской истории“, II հատոր էջ՝ 217—263, VI. հատոր, էջ՝ 171—325 (1920 թվից առաջ հրատարակված որինակում):

Այս թեման մշակելիս՝ անհրաժեշտ է ոգտագործել տեղական աղանդավորության վերաբերյալ տվյալները: Հնաբավորության դեպքում ավելորդ չեք լինի վորոշել տեղական աղանդավորական խմբակցությունների սոցիալական կազմը (հեղափոխությունից առաջ և հետո) և աղանդավորության վերաբերմունքը քաղաքացիական ու իմպերիալիստական պատերազմների հանդեպ: Կարևոր է նույնպես տալ տվյալ ռայոնում տմենից ավելի տարածված աղանդի համառոտ պատմական ուղղագծումը (կարևորագույն պատմական տվյալները, ուսմունքի հիմնական մոմենտները):

2. Կրոնը լեվ ճուր կեցեաղի պայմարը.— Կրոնը վորպես նոր կենցաղի կառուցման արգելակ: Ինդիվիդուալիզմի, սեփական հոգու փրկության և ինքնակատարելագործման կրոնական քարոզը, վոր հանգում է փակվածության, կղզիացման և կոլլեկտիվի ինքնաբավ միավորների արոճմանը: Բոլոր կրոնական ծեսերի և խորհուրդների ընդհանուր իմաստն է՝ ասածու անհատական դաշինքն անհատ մարդու հետ: Քաղաքացիական ծխայնությունն ու հեղափոխական տոները վորպես աշխատավորների ներդասակարգային զոդման կազմակերպիչ ցույցեր, վորպես կոլլեկտիվիզմի դրսևորում: Հայրական բռնապետության վրա հիմնված հանրապետական ընտանիքի կրոնական քարոզը վորպես բանվորի ընտանիկան պահանջները սահմանափակելու, կնոջն ու զավակներին շահագործվող անասունների աստիճանին հասցնելու և սրանով փոքր աշխատավարձի խնդիրն ապահովելու բուր-

ժուական խորամանկություն: Կնոջ վերաբերմամբ գոյություն ունեցող կրոնական նախատինքը վորպես տղամարդու և կապիտալի յերկյակ շահագործման արդարացում: Աստծուց՝ ստրկական ահ ունենալու վորով տարվող դաստիարակությունը վորպես կապիտալի նիքի բուրդը անդամների իրավահավասարությունը, մանկան մեջ ստեղծագործական ընդունակությունները մանկան մեջ ստեղծագործական ընդունակությունները դարգացնելու ուղղությամբ՝ տարվող դաստիարակությունը և աշխատավոր մոր իրավունքների պետական պաշտպանությունը վորպես աշխատավորուհիների կենցաղի բարելավման անհրաժեշտ պայման պրոլետարական դիկտատուրայի եպոխայում: Ժուժկալության և մարմնի ու առողջապահական կանոնների անգոսման կրոնական քարոզը վորպես բանվորների պահանջները սահմանափակելու ձգտում (Քենթրբրիի յեպիսկոպոսի քարոզը ժուժկալության մասին՝ հանքագործների գործադուլի նախորդակին): Խորհրդային առողջապահության խնդիրները—հանգստյան տները վորպես կենցաղային առողջապահության կենտրոններ: Ֆիզկուլտուրան վորպես նոր կենցաղի անհրաժեշտ ելեմենտ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ և ՄԲԱԿԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

„Учебник для раб. антирелиг. кружка“—„Религия и борьба за новый быт“ զուխը կամ՝

Сарабьянов—„Религия и социалистическое строительство“. Лукачевский—„Религия и новый быт“ տէս—„Безбожник“ № 6.

Հոգվածներ կրոնի և կոոպերացիայի մասին— „Безбожник“, № 8, 1926 г.

Страшун — „Борьба за здоровье — борьба с религией“— ահս — „Безбожник у Станка“, № 6, 1924 թ. Шейнман — „Бог и капитал“, 1926 թ. հրատ. „Прибой“.

ՂԵԿԱՎԱՐԻ ՀԱՄԱՐ

Տրոցկու հոգվածը — „Религия и новый быт“.

ՄԵԹՈԴԱԿԱՆ ՑՈՒՑՄՈՒՆՔՆԵՐ

Բոլոր կրոնների «սուրբ» գրքերն այս թեմայի համար հարուստ նյութ են տալիս: Կնոջ հանդեպ արհամարհական վերաբերմունք են նշում և՛ պառքելական թղթերը, և՛ դուրանը, և՛ հին կտակարանը: Կարեւոր է մատնանշել, թոր բան այստեղ, ի հարկէ, կրոնը չէ, այլ այն, թոր այդ կրոնն ստեղծվել է վերաբերմունքով անտեսական ու քաղաքական թորոշ հարաբերութիւնների անդրադարձում և հարմարվել և տիրող պատակարգի շահերին: Կրոնն այսպէս թե ախպիս նոր կենցաղին հարմարեցնելու թորձեր կլինեն անշուշտ: Այդ ուղղութիւնով թորոշ ձեռնարկումներ մենք տեսնում ենք վերանորոգչականների և աղանդավորների մոտ: Այդպիսի «մաքրված» ու «կոկված» կրոնի դեմ մեր պայքարը կլինի ավելի ուժեղ, ավելի տեւաւոր: Այդ պատք է թոր հաշվի առնեն անաստվածները:

VIII. ԽՍՀՄ ԱՆԱՍՏՎԱԾՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՅԵՎ ՀԱՎԱԿՐՈՆԱԿԱՆ ՊՐՈԴԱԳԱՆԴԱՅԻ ՄԵԹՈԴՆԵՐԸ

Անաստվածների միութիւնը թորպէս կրոնի դեմ պայքարող աշխատավորների կազմակերպութիւն: Միութիւնն համառոտ պատմութիւնը: Պրոլետարական աղտամիտների ինտերնացիոնալը: Անաստվածների միութիւն (ԱՄ) կանոնադրութիւնը: Հակակրոնական անհատական ագիտացիայի և պրոպագանդայի ձեւերը: Հակակրոնական մասսայական ագիտացիայի և պրոպագանդայի ձեւերը (պատի լրագիր, անաստվածների անկույններ, դեկուցումներ, դիսպուտներ, խմբակներ, հերկայացումներ և հակակրոնական յերեկույթներ): Անաստվածների միութիւնն անդամի անգամակցական պարտականութիւնները:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԽՄԲԱԿԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

„Учебник для раб. антирелиг. кружка“ — „Союзы безбожников в СССР и методы антирелигиозной пропаганды“ գլուխը կամ՝ Ярославский — „Религия и РКП“ հջ՝ 43 — 47:

ՂԵԿԱՎԱՐԻ ՀԱՄԱՐ

Степанов И. — „Задачи и методы антрелигиозной пропаганды“.

Олещук Ф. Н. „Год работы союза безбожников“, ահս — „Антирелигиозник“, № 4.

Резолюции антирелигиозного совещания. — „О
задачах и методах антирелиг. пропаганды“,
տես — „Антирелигиозник“, № 8.

ՄԵԹՈԴԱԿԱՆ ՑՈՒՑՄՈՒՆՔՆԵՐ

Միության պատմության փաստական տվյալների հետ ծանոթանալուն զուգընթաց, ներկա պարապմունքի խնդիրներից մեկն էլ պետք է լինի՝ ծանոթանալ նաև միության անդամի անդամակցական պարտականությունների և հակակրոնական աշխատանքի մեթոդների հետ: Առանձնապես կարևոր է մանրամասնորեն կանգ առնել անհատական պրոպագանդայի բովանդակության ու մեթոդների վրա: Խմբակում մասնակցողների մի նշանակալից մասը սկզբնական շրջանում մասնաշաղկի անհատական աշխատանք կատարել չի կարող, — նաստվածների սկսնակ խմբակը հակակրոնական պրոպագանդիստներ պատրաստելու նպատակ չի յիշ դնում իր առջև: Բայց նրանք, վորպես անաստվածների միության անդամներ, իրենց ուժերի չափով պարտավոր են և կարող են անհատական պրոպագանդա մղել: Միաժամանակ պետք է ծանոթանալ նաև մասնաշաղկի պրոպագանդայի և ագիտացիայի մեթոդներին: Խմբակում մասնակցողները, յեթե անձամբ մասնաշաղկի անհատական աշխատանք չեն կատարելու, համենայն դեպս կարող են կազմակերպչական տեսակետից ոժանդակություն ցույց տալ նրան: Ահա թե ինչու տվյալ պարապմունքի ընթացքում անհրաժեշտ է մանրամասնորեն կանգ առնել հակակրոնական մասնաշաղկի անհատական աշխատանքի կազմակերպչական ձևերի վրա:

IX. ԵՊԻԶՈԴԻԿ ԴԱՐԱՊՄՈՒՆՔՆԵՐԻ ԹԵՄԱՆԵՐ

1. ԼԵՆԻՆԸ ԿՐՈՆԻ ՎԱՍԻՆ

Վոր հողվածներում է գրել Լենինը կրոնի մասին: Ժամանակակից բոլոր կրոնները և յեկեղեցիները վորպես շահագործման պաշտպանություն և աշխատավոր մասսաների շահեցման սպասարկող՝ բուրժուական ռեակցիայի մարմիններ: Կրոնի սոցիալական արմատները կապիտալիստական հասարակության մեջ: Պրոլետարիատի ազատագրումը կրոնից դատակարգային կռիվի միջոցով: Հակակրոնական պրոպագանդան պրոլետարիատի դատակարգային կռիվի շղկակալու անհրաժեշտությունը: Ինչպես՝ կիրառել այդ ֆորմուլան այժմ, պրոլետարական դիկտատուրայի եպոխայում: Յեկեղեցու անջատումը պետությունից: Կոմունիստական կուսակցությունը և կրոնը: Լենինի պաշարը «աստված վորոնողների» և «աստվածաբարություն» (богостроительством) դեմ: Լենինը բարոյականության մասին:

Գ Ր Ա Կ Ա Ն Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

„Учебник для раб. антирелиг. кружка“ — „Ленин о религии“ գլուխը կամ:

Ярославский — „Мысли Ленина о религии“

Ленин — статьи — „Социализм и религия, т. VII. ч. I.

— „Об отношении рабочей партии к религии“

т. XI. ч. I. — „Классы и партии в их отноше-

нии к религии и церкви", т. XI, ч. 1,

Առանձին ժողովածուներով:

Ленин— „О религии“, „Ленин о религии“, „Пролетариат и религия“.

ՄԵՔՈՂԱԿԱՆ ՑՈՒՑՄՈՒՆՔՆԵՐ

Տվյալ թեման մշակելիս՝ կարևոր է համապատասխան յեզրակացություններ հանել լինիչյան այն ուսմունքից, թե ներկայումս ինչպես պետք է կազմակերպել հակակրոնական պրոպագանդան և ինչպես շարկապել դա դասակարգային պայքարի, այլ խոսքով՝ սոցիալիստական շինարարության հետ:

2. Կի՞նք յեվ կո՞մք

Ի՞նչ հայացք ունի աստվածաշունչը կնոջ նկատմամբ: Կնոջ ստեղծման և պատվիրանադանցության առասպելը. կինը վորպես պիղծ արարած (Левит. гл. 12-ая, Պատրոս առաքյալի և Պողոս առաքյալի թղթերը): Կինը զուրանում, կինը և թալմուզը, Ի՞նչու կըրոնների մեջ արհամարհական վերաբերմունք է ստեղծվել կնոջ հանդեպ: Ի՞նչու կանայք ավելի կրոնապաշտ են: Ի՞նչու սոցիալիզմը կրոնից վերջնականացնում է կազատագրի մարդկությանը: Կրոնը վորպես սոցիալիստական շինարարության արգելակ: Կին աշխատավորուհու, գեղջկուհու մասնակցությունը սոցիալիստական շինարարության մեջ՝ վորպես կանանց ազատագրության պայման:

Գ Ր Ա Կ Ա Ն Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

„Учебник для раб. антирелиг. кружка“ — „Женщина и религия գրուիք կամ“

Логинов, А.—, Тезисы по вопросам антирелигиозной пропаганды“, տես — „Безбожник“, № 16, 1926 թ.

Кандитова—, „Религиозная работа среди женщин в последние дни царизма“, „Антирелигиозник“ № 8: Կարգալու համար առաջարկվելու յե— „Безбожник“ ժուրնալը, № 5, 1925 թ., և թերթը՝ № 9, 1926 թ.:

ՄԵՔՈՂԱԿԱՆ ՑՈՒՑՄՈՒՆՔՆԵՐ

Այս թեման մշակելիս՝ կարևոր է մատնանշել այն հանգամանքը, վոր կրոնը, վորպես մտքերի, գգացմունքների և գործողությունների մի սխտեմ, միշտ ել մշակվել է տնտեսական հարաբերություններին համապատասխան: Կնոջ յերկշոտ վիճակն անդրադարձել է համապատասխան կրոնական դիցարանությունների, հրահանգների ու ծեսերի մեջ, դրա միջոցով արբագործվել և որհնարանվել է ի վերուստ և, այդպիսով, ել ավելի յե ամրացել: Կնոջ հազարամյա ստրկությունը զրոշմված է ժամանակակից բոլոր կըրոնների վրա: Ուրեմն կրոնն որհնաբանում է կնոջ նվաստացուցիչ դրությունը և այդպիսով արգելակ դառնում սոցիալիստական շինարարությանը: Անհրաժեշտ է մատնանշել, վոր կրոնի դեմ պայքարելու լավագույն ձևը հենց ինքը՝ սոցիալիստական շինարար-

բությունն ե: Ահա թե ինչու յի անհրաժեշտ կնոջ
մասնակցությունն այնտեղ: Վերջին հարցն առանձնա-
պես խնամված մշակում ե պահանջում:

3. Ծննդյան տոնի ծագումը

Ավետարանական քրիստոս յերբեք գոյություն
չի ունեցել: «Աստծու վորդիներն» և «կույս-մայրերն»
դիցաբանությունները հեթանոսական կրոններում:
Քրիստոնեյական առասպելների և արեգակնային աստ-
վածների առասպելների կապը: Չմեռային արեգակը-
ձը վորպես աստծու ծննդյան ուր (դեկտ. 25-ը): Անա-
րատ հղության ավետարանական պատմությունը և
այսպես կոչված Յեսայի մարգարեյությունը: Ինչպես
և կատարվել այսպես կոչված ժամանակագրությունը:
Ծննդյան տոնի շահագործողական նշանակությունը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԽՄԲԱԿԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

„Учебник для раб. антирелиг. кружка“ — „Прис-
хождение праздника рождества“ կամ

Ярославский — „Как рождаются, живут и умирают боги
и богини 41. X — „Сын божий, VII. „непорочное
зачатие. Матерь божия“.

Логинов — „Легенда о христе“.

ՂԵԿԱՎԱՐԻ ՀԱՄԱՐ

Лафарг — „Миф о непорочном зачатии“.

4. Չափեր յեվ Մայիսի 1-ը

Հեղափոխական տոները և կրոնական տոները
Չատկի տոնի ծագումը: Քրիստոնեյական գաղկի շա-
հագործողական նշանակությունը: (Տառապող աստ-
վածն ու նրա հարությունը): Դասակարգային խաղա-
ղության կրկնակի քարոզը: Մայիսի 1-ի տոնի ծա-
գումը: Պրոլետարական տոնի արյունոտ պատմություն-
նը: Մայիսի 1-ի տոնի կազմակերպիչ նշանակությունը:

Գ Ր Ա Կ Ա Ն Ո Ի Թ Յ Ո Ի Ն

„Учебник для раб. антирелигиоз. кружка“, „Пасха
и 1-ое мая“ գլուխը (տես գրականության ցու-
ցակը. „Антирелигиозник“ № 4):

ՄԵԹՈԴԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՌՈՒՆՔՆԵՐ

(3 յեվ 4 կետերի համար)

3-րդ և 4-րդ թեմաների մշակումը յերկու մո-
մենտի յի բաժանվում: Մի կողմից՝ պարզաբանվում ե
տոնի պատմական նշանակությունը, մյուս կողմից՝
մատնանշվում ե, թե ինչպես առասպելի ավյալներն
ոգտագործվի են ի նպաստ շահագործողների:

Բոլոր պարապմունքների համար կարելի յե ոգ-
տագործիլ Гурев — „Хрестоматия молодого безбож-“

ника“, Աշադրության տոնելով ընկ. Կովալևի գրախոսականում („Антирелигиозник“ № 10) նշված թերությունները:

Վերջին տեղեկատու՝ ղեկավարի համար ոգտակար կլինեն— „От религии к атеизму“ և „Атеист-ի հրատարակած գրադուցակը, (1926 թ., 104 էջ, գինը 1 ռուբլի):

H

